

Gramatika národného mytu a folklor, XII. medzinárodný zjazd slavistov v Krakove, september 1998, red. Zuzana Profantová, Ústav etnológie Slovenskej akadémie vied, Bratislava 1998., 105 str.

Trojezični slovačko-poljsko-bugarski (točni je peterojezični — dodamo li dio usmene povijesti o T. G. Masaryku zapisane na češkom i sažetke na engleskom jeziku) zbornik radova *Gramatika narodnoga mita i folklor* okuplja studije (zanimljivo) četiriju autorica kojima su sudjelovale na XII. međunarodnom slavističkom kongresu u Krakovu rujna 1998. go-

dine u tematskom bloku *Gramatika narodnoga mita* (pri čemu u zborniku nedostaje rad Tatyane Kmetove o struktornoj analizi južnoslavenskih epskih junačkih pjesama), a naslovljen je studijom urednice zbornika.

Zuzana Profantová polazi tragom Biernatove razlike između povijesnoga mita i političkoga mita te njegove uspostavljene razlike između političkoga mita i mita političkoga značenja, pri čemu povijesni mitovi (mitološke verzije povijesti) pripadaju mitovima političkoga značenja i, istodobno, kao potpora određenoj politosferi korespondiraju s političkim mitovima. U trenutku kad folklorna matrica dobiva status povijesne činjenice, nastaje proboj mitizacije povijesti i nacionalnih mitova koji pripadaju povijesnim mitovima, i upravo nacionalne mitove autorica propituje kao srž svih povijesnih naracija. Mitizacija folklor započinje početkom XIX. stoljeća, kad je, kao što kaže suvremena poljska folkloristica D. Simonides, folklor bio prezentiran kao "riznica nacionalnosti". Folklorni mit dio je nacionalnoga mita koji je u razdoblju svoga nastanka bio oblikovan kao mit političkoga značenja, a kreiran je sakralnom adaptacijom (metodom politike *krojenja i ucjepljivanja*) nacije i folklor u politosferu, pri čemu su — riječima J. Topolskoga — s mistifikacijom (strategijama cenzure i manipulacije) povezane deifikacija ili glorifikacija i stereotipizacija (nacionalnih junaka).

Halina Janaszek-Ivaničková (*Štúrov i Tatarin mit*) kontrapunktira Štúrov nacionalni mit *zatvorenoga* društva i Tatarin utopijski mit *otvorenoga* društva. Nacionalni mit središnje ličnosti slovačkoga nacionalnog pokreta Ljudovita Štúra, koji polazi od Herderova slavenofilstva i Kollárova panslavizma, rezultat će djelom *Slavenstvo i svijet budućnosti*, gdje ideal slavenskih naroda projicira u ujedinjenje pod vodstvom Rusije, pronalazeći uporište u binarnim opozicijama: mi/dobri Slaveni i stranci/zli Zapad (radikalni *Drugi*). U usporedbi sa Štúrovim konceptom *zatvorenoga* slovačkog društva, radikalnim osudama individualizma, neprijateljstvu prema zapadnim demokracijama, ograđivanju od utjecaja "stranaca", ne-Slavena i ne-Slovaka, utopijski mit Dominika Tatarke rastrgao je vezu sa shematizmom poetike socijalističke kolektivne poslušnosti te, primjerice, u *Demonima odobravanja* (1957., objavljeno 1967.) raskrinkava groteskno-apsurdne moralne deformacije *homo sovieticus*. Svoj (utopijski) mit o Slovaku kao "prijatelju svih ljudi" - kao pastiru, nomadu, razbojniku, kontestadoru, disidentu u jednom biću - temelji na koncepciji *otvorenoga* društva "Božje komune" promišljane u duhu francuskoga egzistencijalizma.

U studiji *Folklorni junak za narodne granice: Tomáš Garrigue Masaryk u Slovačkoj* Zora Vanovičová primjerom analize slovačkoga folklornoga kruga o prvome predsjedniku Čehoslovačke T. G. Masaryku, propituje odnose dviju susjednih nacija nakon što se Čehoslovačka Federativna Republika 1. I. 1993. razdijelila na Češku i Slovačku, čime je mirno završilo trogodišnje razdvajanje. Usmena povijest o povijesnim osobama (ili *mala povijest o velikim muževima*), koja prelazi granice između nacija, potvrđuje navedenu povezanost. Varijante (povijesne) epizode o predsjedniku koji je pomagao siromašnima bliske su (tradicionalnom) folklornom motivu (mitemu) o dobrom, pravednom humanističkom vladaru i nastavljaju se na mit o kralju Matijašu Korvinu, a sličan je motiv premješten i na predsjednikova sina Jana Masaryka, ministra vanjskih poslova u razdoblju njemačke okupacije Čehoslovačke te ponovno 1946.-1948. godine, kad je umro pod

nerazjašnjenim okolnostima; prema službenoj (državotvornoj) verziji počinio je samoubojstvo. Slovački folklorni krug o T. G. Masaryku, koji je naglašavao svoje slovačko-moravsko podrijetlo i afirmativan odnos prema Slovacima i Slovačkoj, posebice je povezan s njegovim ljetnim posjetima u Bistričku (Bystrička) kraj Martina (od 1887. godine kao profesor filozofije praškoga sveučilišta), gdje je njegova kći Alica 1931. godine sagradila ljetnikovac, te kasnijim posjetima u Topoljčianki (Topol'čianky), gdje je kao predsjednik provodio ljetovanje. Studija je pisana na temelju usmenih kazivanja (na češkom i slovačkom jeziku) stanovnika Bistričke kolovoza 1997. godine, a obuhvaća neke glavne teme u odnosu na Masaryka i njegovu obitelj, primjerice, sudbinu njegovog ljetnikovca za vrijeme komunizma (čitaj: socijalizma), kad je 1952. godine konfisciran, posjet predsjednika Václava Havela Bistrički, inače iznimnoga štovatelja prvoga čehoslovačkog predsjednika, prodaja vile češkom poduzetniku, čime je uspostavljena konfrontacija dviju predsjedničkih tradicija koje su s gledišta stanovnika Bistričke predstavljale češki narod.

U studiji *Mit i sljepoća u slavenskoj folklornoj kulturi* Katja Mihajlova tragom *percepcije sljepoće* kao znaka nebesko-solarne prirode u pojedinim mitologijama i prema kršćanskim interpretacijama slijepoga čovjeka kao svetoga, "božjega" čovjeka, zaključuje kako u usporedbi s drugim tjelesnim nemoćima (trpeće tijelo), sljepoća, koja je često zadana rođenjem, posjeduje sakralna značenja. Premda polazi i od studije Matije Murka *Tragom srpsko-hrvatske narodne epike* i njegova raskrinkavanja legende, "prema kojoj su pjevači, barem u većini, smatrani slijepcima i prema kojoj ne postoji razlika između prosjaka i pravih guslara", kao "najveće laži", autorica nastavlja tragom propitivanja sljepoće u asocijaciji s epskim pjevanjem, zaključujući kako je u različitim slavenskim zemljama od srednjega vijeka do 40-ih godina XX. stoljeća (u sažetku navedeno do 30-ih godina XX. stoljeća) raširen fenomen putujućega slijepoga pjevača-prosjaka kao posrednika između svijeta bogova i svijeta ljudi. Navedeno propitivanje potkrijepljeno je primjerima o obredima prijelaza u kojima je profesionalnom slijepom pjevaču-prosjaku pridavana vokacija *posrednika*.

I poput ambivalentne legende o putujućem slijepom pjevaču-prosjaku i povijest je oslijepljeno dijete koje je oslijepio državotvorni povjesničar strategijama moći državnoga tabora, što upravo pokazuju prve tri studije ovdje prikazanoga zbornika, koje ne propituju arhaičan mit, već (u Barthesovu određenju) *mit danas*, što će reći politički mit koji, riječima Ivana Čolovića, nikako ne može *pucati od zdravlja* već (u postkomunističkim zemljama negdje tamo *na brdovitom Balkanu*) puca od dobro probavljenoga transfera mržnje.

Suzana MARJANIĆ